

ÚVOD DO VERBÁLNÍ KULTURY
PhDr. Petr Janeček, Ph.D.

Kurz se zabývá fenoménem verbálních projevů expresivní kultury jako jednou ze základních antropologických univerzálií, spjatou nejen s evropskou tradiční lidovou kulturou, ale se všemi známými typy lidských společností. V centru pozornosti kurzu stojí především oblast prozaické narativity, tedy vyprávění tradičních příběhů s rozličnou sociální a kulturní funkcí, které bývají souhrnně konceptualizovány jako slovesný folklor, lidová slovesnost, ústní literatura či slovesné umění.

Hlavním cílem kurzu je představit širokou oblast neformálně šířených a kolektivně sdílených prozaických narativů na konkrétních příkladech a ukázat jejich bohatství a proměny – od tradičních orálně transmittovaných folklorních forem (mýty, legendy, pohádky) až k těm současným (anekdoty, fámy, současné pověsti), přičemž pozornost bude věnována i neorálně tradovaným fenoménům (nápisový folklor, kancelářský folklor, elektronický folklor).

Kurz vedle prezentace konkrétních příkladů jednotlivých prozaických folklorních žánrů různých světových kultur stručně představí i základní historický přehled analytických uchopování prozaických narativů různými disciplínami, včetně nastínění základních teorií snažících se definovat slovesný folklor jako celek. Vedle teoreticky a metodologicky primární slovesné folkloristiky se kurz snaží zprostředkovat i úhel pohledu kulturně antropologických, mytologických a psychologických studií.

1. Slovesná folkloristika mezi evropskou etnologií, kulturní antropologií a literární vědou

Úvodní teoretické a terminologické otázky. Disciplína na pomezí humanitních, sociálních a filologických věd. Lidová slovesnost – ústní slovesnost – slovesný folklor – ústní literatura – slovesné umění – expresivní kultura. Definice a základní znaky slovesného folkloru. Folklorní performance a kontext. Metody, techniky a etika folkloristického terénního výzkumu.

2. Univerzální témata a formy slovesného folkloru

Antropologické univerzálie ve slovesném folkloru: filozofický „mýtus“ vs. etnografická realita. Folklorní genologie: mýtus, pověst a pohádka jako základní formy světové ústní slovesnosti. Teorie jednoduchých folklorních forem. Teorie epických zákonů ústní slovesnosti. Teorie univerzálních archetypů. Teorie hrdinského archetypu.

3. Sociální a kulturní funkce slovesného folkloru

Historický nástín názorů na sociální a kulturní funkci slovesného folkloru: antické filozofické, protovědecké a umělecké konceptualizace, objev orality v období osvícenství, romantická fascinace folklorem, zrod folkloristiky jako svébytné vědecké disciplíny. Folkloristické, mytologické, psychologické a antropologické konceptualizace folkloru jako sociálního fenoménu.

4. Folklorní komparatistika a katalogizace

Otázky folklorní genologie. Historicko-geografická (finská) metoda jako nástroj mezinárodní folklorní komparatistiky. Mezinárodní katalogy pohádek (AT, ATU), mezinárodní katalog motivů (Thompson), mezinárodní katalogy pověstí, národní a tematické katalogy pohádek, pověstí, exempel a dalších folklorních žánrů. Kritika a soudobé přístupy ke klasifikaci a katalogizaci slovesného folkloru.

5. Současný folklor I.: Anekdota a humorka

Žánrová charakteristika anekdoty. Historický vývoj repertoáru anekdot. Vztah anekdot k humorkám, škádlivkám a dalším tradičním folklorním žánrům. Žánrové interference s dalšími moderními žánry. Základní teorie anekdoty – folkloristické, psychoanalytické, memetické. Klasifikace anekdot. Diseminace anekdot v současné společnosti.

6. Současný folklor II.: Současná pověst a fáma

Žánrová charakteristika současné pověsti. Sociolingvistická charakteristika současné pověsti. Globální vs. lokální specifitnost syžetů. Tematika a motivika současné pověsti – kriminalita, kontaminace, xenofobní tematika, kriminalita, humorné narace. Žánrová charakteristika fámy. Fáma jako nejstarší médium světa? Sociální role fám. Vztah fám a dalších folklorních žánrů.

7. Tradiční folklor I.: Mýtus a pohádka

Folkloristická a antropologická definice mýtu. Romantická, přírodní, antropologická a srovnávací mytologie. Mýtus jako sociální ústava. Romantický a obrozenecký zájem o pohádky. Formální analýza pohádkové struktury. Psychoanalytické interpretace pohádek. Pohádka jako forma umělecké a populární kultury.

8. Tradiční folklor II.: Pověst a legenda

Žánrové rozlišení vs. žánrová synkreze pověsti a legendy. Základní žánry a typy pověstí. Pověst jako lidová historie, pověst jako lidová geografie. Diskuze o konceptu víry a dialogičnosti pověstí a legend. Pověst a legenda jako forma umělecké a populární kultury.

9. Neorální folklor a postfolklor

Vztah orální tradice k psané tradici. Psaný folklor v tradiční lidové kultuře vs. psaný folklor v soudobé kultuře. Nápisový folklor: nápisy dětí, subkultur, politické nápisy, latrinálie, graffiti. Historický vývoj kancelářského folkloru. Elektronicky šířené folklorní formy. Současný folklor v médiích: tisk, rozhlas, TV, internet. Současný folklorismus. Současný folklor, postfolklor nebo populární kultura?

10. Základní diachronní a synchronní přístupy k analýze slovesného folkloru.

Přehled základních teoretických přístupů k analýze slovesného folkloru dle jejich přístupu k historickému vývoji materiálu. Budoucnost folkloristiky v systému současných humanitních a sociálních věd.

Základní literatura

Aarne, Antti – Thompson, Stith – Uther, Hans-Jörg: *The Types of International Folktales*. Helsinki 2004.
Beneš, Bohuslav: *Česká lidová slovesnost. Výbor pro současného čtenáře*. Praha 1990.
Janeček, Petr: *Černá sanitka a jiné děsivé příběhy. Současné pověsti a fámy v České republice*. Praha 2006.
Leščák, Milan – Sirovátko, Oldřich: *Folklór a folkloristika (O ľudovej slovesnosti)*. Bratislava 1982.
Ong, Walter J.: *Technologizace slova: mluvená a psaná řeč*. Praha 2006.
Propp, V. J.: *Morfologie pohádky a jiné studie*. Jinočany 1999.
Sirovátko, Oldřich: *Folkloristické studie*. Brno: Etnologický ústav AV ČR 2002.
Šrámková, M.: *Česká prozaická folkloristika*. Praha 2008.
Thompson, Stith: *Motif-Index of Folk Literature*. Copenhagen 1955-1958.
Votruba, Adam: *Namažeme školu špekem. Současná folklorní poezie dětí*. Praha 2009.

Doporučená literatura

Bascom, William R. 1954: Four Functions of Folklore. *Journal of American Folklore* 67/1954, s. 333-349.
Beneš, Bohuslav – Hrníčko, Václav: *Nápisy v ulicích*. Brno 1993.
Čapek, Karel: K přírodopisu anekdoty. In: Čapek, Karel: 1984 – *Marsyas – Jak se co dělá*. Praha 1984, s. 45-54.
Hübschmannová, Milena: Viera v mula u slovenských Rómov. *Slovenský národopis* 53/2, 2005, s. 172-186.
Kapferer, Jean-N.: *Fáma – nejstarší médium světa*. Praha 1992.
Panczová, Zuzana: Konšpiračné teórie ako súčasť moderného folklóru. In: Krekovičová, Eva – Pospíšilová, Jana (eds.): *Od folklórneho textu ku kontextu*. Bratislava 2006, s. 101-136.
Petráňová, Lydia: Kam s nimi? Hesla a nápisy v ulicích z listopadu 1989. *Český lid/Etnologický časopis* 96/4, 2009, s. 421-444.
Pohunek, Jan: Specifika trampské pověsti. *Národopisný věstník* 27/69, 2010, s. 33-55.
Pospíšilová, Jana – Uhlíková, Lucie: Dětská folklorní komunikace v rýmech – možnosti interdisciplinárního přístupu. *Slovenský národopis* 59/1, 2011, s. 29-46.

Atestace – terénní sběr současného folkloru

- a) současné pověsti nebo fámy nasbírané v aktuální orální transmisi s pasportizací (min. 3)
- b) současné veršované nápisy na zdech a veřejných místech s pasportizací (min. 3)
- c) dětská strašidelná vyprávění nasbíraná v aktuální orální transmisi s pasportizací (min. 3)
- d) současné pověry nasbírané v aktuální orální transmisi s pasportizací (min. 3)
- e) současné anekdoty nasbírané v aktuální orální transmisi s pasportizací (min. 8)

Konzultační hodiny

každý lichý čtvrtek 16:00-17:00

Kontakty

petr_janecek@nm.cz , tel.: 731 018 329